

Leila Koivunen ja Anna Rastas

Suomalaisen historian tutkimuksen uusi käänne?

Kolonialismikeskustelujen kotouttaminen Suomea koskevaan tutkimukseen

Kolonialismia tutkittiin Suomessa pitkään ensisijaisesti muuta maailmaa koskevana ilmiönä. Vasta 2010-luvulla käsitettä on alettu soveltaa enemmän myös Suomea koskevassa historian tutkimuksessa. Historioitsijat omaksuivat uuden lähestymistavan kolonialismiin kuitenkin varsin myöhään moniin muihin tieteenaloihin verrattuna. Siksi on kysyttävä, millaisten keskustelujen kentille he ovat nyt astumassa. Artikkelimme tarkastelee, milloin ja miten kolonialismin käsitettä on alettu soveltaa suomalaisia ja suomalaista yhteiskuntaa koskevassa tutkimuksessa. Miten suomalaisten ja kolonialismin kytköksistä esitetyt ajatukset suhteutuvat paitsi muihin tieteenaloihin ja monitieteisiin tutkimusperinteisiin? Entä poliittisen toiminnan ja aktivismin kentillä esitettyihin vaatimuksiin tutkimuksen dekolonisoinnista? Voiko viime vuosina kasvanutta kiinnostusta kolonialismin ja sen seurausten tutkimiseen luonnehtia jo käänneeksi suomalaisessa historian tutkimuksessa?

Kolonialismin ja sen merkitysten tutkiminen edellyttää aiheen tarkastelua paitsi menneisyyteen sijoittuvina tapahtumina myös niiden nykyhetkeen ulottuvina seurauksina. Lisäksi kyse on erilaisilta poliittisilta kentiltä aineksiaan ammentaneesta monitieteisestä diskurssista. Viime vuosina eri puolilla maailmaa levinnyt marginalisoitujen ryhmien identiteettipoliittisiin kamppailuihin kytkeytyvä dekolonisaatioliike vaatii kolonialismin perinnön, mukaan lukien akateemisen tiedontuotannon kolonialististen rakenteiden, tunnistamista ja purkamista. Siksi analysoimme tutkimuskeskustelujen ohella myös identiteettipoliittisilla ja antirasistisen toiminnan kentillä käytyä kolonialismia koskevaa keskustelua. Monitieteisessä, historiografista ja etnografista lähestymistapaa soveltavassa tutkimusasetelmassa yhdistämme historian tutkimuksen kysymyksenasetteluihin muiden tieteenalojen teoreettisia keskusteluja: tiedon sosiologiaa, antropologiaa, kirjallisuuden ja taiteiden tutkimusta, diasporatutkimusta sekä rasismien ja vähemmistöjen tutkimusta. Tutkimuskirjallisuuden ohella hyödynnämme nettiaineistoja, kenttäpäiväkirjoja, haastatteluja ja muita materiaaleja.¹ Analyysimme rakentuu erilaisten aineistojen yhdistämiselle sekä aineistojen analyysin esiin nostamien huomioiden ja tutkimuskirjallisuuden vuoropuhelulle.

---

¹ Etnografiset aineistot on kerätty Anna Rastaaan akatemiautkijahankkeessa *Rethinking diasporas, redefining nations. Representations of African diaspora formations in museums and exhibitions* (2015–2020). Artikkelia varten on haastateltu monien tieteenalojen edustajia, joita kaikkia haluamme lämpimästi kiittää. Erityiskiitoksemme Olli Löytylle, Raita Merivirrälle ja Sanna Valkoselle, jotka kommentoivat artikkelin käsikirjoitusta.

Tarkastelemme ensin suomalaisen historiantutkimuksen suhdetta kolonialismiin ennen 2010-luvulla alkanutta käännettä. Tämän jälkeen esittelemme kolonialismi-, jälkikolonisaatio- ja dekolonisaatiokeskustelujen reittejä suomalaista yhteiskuntaa käsittelevään tutkimukseen muilla tieteenaloilla. Lisäksi osoitamme, että tarve arvioida uudelleen suomalaisten suhdetta kolonialismiin on kytköksissä myös kansainvälisen liikkuvuuden myötä muuttuneeseen suomalaisuuteen. Lopuksi pohdimme, miten erilaisilla tieteellisillä ja poliittisen aktivismin kentillä käytävät kolonialismia koskevat keskustelut haastavat nykypäivän historiantutkimusta ja mitä annettavaa sillä on muulle tutkimukselle ja keskustelulle.

Suomalaisen historiantutkimuksen suhde kolonialismiin ennen käännettä

Suomalaisessa historiantutkimuksessa on tarkasteltu pitkään ja monin painotuksin Suomen asemaa osana Ruotsin ja Venäjän valtakuntia.² Sitä vastoin Suomen tai suomalaisten suhdetta oman valtakunnan ulkopuoliseen eurooppalaiseen kolonialismiin ei käsitelty juurikaan ennen 2010-lukua. Kolonialismi kuvattiin tyypillisesti jonkinlaisena itsestään selvänä, maantieteellisesti etäällä tapahtuvana taustailmiönä, jonka vaikutuksia tai yhteyksiä suomalaisiin ei tarkemmin eritelty. Kolonialismiteema jäi tyypillisesti sivujuonteeksi tai se ohitettiin kokonaan sellaisissakin tutkimuksissa, joissa tarkasteltiin suomalaisten liikkuvuutta ja toimia maailmalla. Suomalaisen siirtolaisuustutkimuksen keskeinen uranuurtaja professori Vilho Niitemaa näytti kuitenkin tiedostavan ilmiön merkityksen. Hän ehdotti 70-vuotishaastattelussaan vuonna 1987, että Turun Siirtolaisuusinstituutin uudeksi tutkimusteemaksi tulisi ottaa imperialismi ja sen yhteydet suomalaissiirtolaisuuteen.³ Perustutkimusta, jonka voidaan nähdä sijoittuneen löyhästi kolonialismin historian viitekehykseen, syntyi silti harvakseltaan. Esimerkiksi Sven Hirn teki selvitystyötä Suomessa kiertäneistä kaukomaiden sirkusseurueista ja Antero Leitzinger kartoitti maahan pysyvämmiin asettuneita ulkomaalaistaustaisia.⁴ Nämä yksittäiset tutkimukset eivät kuitenkaan vielä käynnistäneet laajempaa keskustelua tai lisätutkimusta kolonialismin nivoutumisesta suomalaisten

---

² Esim. Einar W. Juva, *Suomen suuriruhtinaskunta Ruotsin vallan aikana*. Otava 1951; Rauno Endén (toim.) *Suomen ja Venäjän yhteistä historiaa*. SHS 1982; Matti Klinge, *Finland mellan Sverige och Ryssland*. Utrikespolitiska institutet 1987; Matti Klinge, *Keisarin Suomi*. Schildts 1997; Petri Karonen, *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. WSOY 1999; Rainer Fagerlund, Nils Erik Villstrand, Kurt Jern & Mirja Itkonen, *Kuninkaita ja alamaisia. Suomen historia 1523–1809*. Suom. Mirja Itkonen. Schildts 2000; Paul Fogelberg, *Finland mellan öst och väst*. Finska vetenskaps-societeten Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg 2011.

³ Jukka-Pekka Lappalainen, Siirtolaisuuden tutkija. *Helsingin Sanomat* 16.3.1987. Ehdotus ei poikanut jatkokeskusteluita. Artikkelista ei myöskään ilmene, mihin Niitemaa tarkalleen viittasi imperialismilla; asia saattoi liittyä myös esimerkiksi suomalaissiirtolaisten vasemmistokytkentöihin.

⁴ Sven Hirn & Emil Cedercreutz, *Sirkus kiertää Suomea 1800–1914*. SKS 1982; Sven Hirn, *Kaiken kansan huvit. Tivolitoimintaamme 1800-luvulla*. SKS 1986; Antero Leitzinger, *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*. East-West 2008; Antero Leitzinger, *Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812–1972*. East-West 2008.

menneisyyteen. Kiinnostava lisäaspekti on kuitenkin se, että monet suomalaistutkijat osallistuivat aktiivisesti Britannian, Saksan ja Ranskan siirtomaahistorioiden tutkimiseen.⁵

Perustutkimuksen niukkuus johti siihen, että myös Suomen historian pitkiä kehityskaaria hahmottavissa yleisesityksissä suomalaisten suhde kolonialismiin jäi avaamatta, vaikka teoksissa saatettiin tyypillisesti kuvata esimerkiksi globaalin talouden mekanismeja ja suomalaisten osuutta niihin.⁶ Sama koski myös suomalaisten laatimia maailmanhistorian tai vaikkapa Afrikan historian yleisesityksiä, joissa kolonialismia kuvattiin poikkeuksetta siten, ettei se yhdistynyt suomalaisten historiaan.⁷ Tutkimuksen poissaolo heijastui myös koulujen historian oppikirjoihin.

Yksi selitys sille, miksi kolonialismia ei ole tarkasteltu osana Suomen(kin) historiaa, on nimetty ekseptionalismiksi (*exceptionalism*).⁸ Viittaamme tuolla käsitteellä sellaiseen monella tapaa ongelmalliseen ajattelutapaan, jonka mukaan suomalaisilla ei olisi mitään yhteyttä kolonialismiin siksi, ettei Suomi ollut siirtomaavalta. Kolonialismiin kytkeytyvän maailmankuvan leviäminen ei kuitenkaan pysähtynyt valtioiden rajoille, ja kuten tässäkin erikoisnumerossa osoitetaan, myös suomalaiset osallistuivat monin tavoin erilaisiin kolonialismia tukeviin hankkeisiin.

Ekseptionalismiin nojaava ymmärrys kolonialismista ja sen merkityksistä ei ole koskenut yksin suomalaista historian tutkimusta. Se ammensi yleisemmin vallinneesta kansainvälisestä tutkimustraditiosta, jossa muiden kuin läntisten siirtomaavaltojen osallisuus näyttäytyi marginaalisena. Myös esimerkiksi Skandinavian maissa, joista osa oli kiistatta siirtomaavaltoja, hellittiin pitkään ajatuksia oman kansakunnan poikkeuksellisesta asemasta ja viattomuudesta suhteessa muiden alistamiseen tai kolonialistisen maailmankuvan omaksumiseen.⁹ Yksittäiset tutkijat

---

⁵ Esim. Martti Eirola, *The Ovambofahrt. The Ovamboland Reservation in the Making. Political Responses of the Kingdom of Ondonga to the German Colonial Power 1884–1910*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys 1992; Anssi Halmesvirta, *Turanilaisia ja herrasneekereitä. Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta*. SHS 1993; Juhani Koponen, *Development for Exploitation. German Colonial Policies in Mainland Tanzania, 1884–1914*. SHS 1994; Holger Weiss, *Babban yunwa. Hunger und Gesellschaft in Nord-Nigeria und den Nachbarregionen in der frühen Kolonialzeit. Unter besonderer Berücksichtigung der späten vorkolonialen Verhältnisse und der Einwirkung der Kolonialmächte*. SHS 1997.

⁶ Esim. Eino Jutikkala & Kauko Pirinen, *Suomen historia*. Weilin & Göös 1966; Seppo Zetterberg (päätoim.) *Suomen historian pikkujättiläinen*. WSOY 1987; Eino Jutikkala, Kauko Pirinen & Juhani Nyysönen, *Kivikaudesta Koivistoon. Suomen historian pääpiirteitä*. Weilin+Göös 1989; Pentti Virrankoski, *Suomen historia*. SKS 2001; Jouko Vahtola, *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Otava 2003; Henrik Meinander, *Finlands historia. Linjer, strukturer, vändpunkter*. Söderström 2006; Heikki Ylikangas, *Suomen historian solmukohdat*. WS Bookwell 2007.

⁷ Seppo Zetterberg & Veikko Kallio, *Maailmanhistorian pikkujättiläinen*. WSOY 1988; Olli Kaikkonen, Seppo Rytönen & Seppo Sivonen, *Afrikan historia*. Gaudeamus 1989.

⁸ Ks. Anna Rastas, Reading history through Finnish exceptionalism. Teoksessa Kristin Loftsdottir & Lars Jensen (toim.) *'Whiteness' and Postcolonialism in the Nordic Region. Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Ashgate 2012, 89–91.

⁹ Ekseptionismi on tunnustettu yleiseksi diskurssiksi myös maissa, joilla on ollut siirtomaita. Ks. Rastas 2012, 90–91.

ja instituutiot olivat keskeisessä roolissa pohjoismaisten keskustelujen aktivoitumisessa. Erityisesti suomalaissyntyinen yhteiskuntatieteilijä Mai Palmberg tutki jo 1980-luvulla ruotsalaisten oppikirjojen Afrikka-kuvaa, ja hänen 1990-luvulla Nordiska Afrikainstitutissa organisoimansa seminaarit vauhdittivat pohjoismaista monitieteistä keskustelua ja inspiroivat myös paikalla olleita suomalaisia pohtimaan kolonialismia uusista näkökulmista.¹⁰

Ekseptionalismin lisäksi suomalaista tutkimustilannetta selittää myös kansainvälisen imperialismi- ja kolonialismitutkimuksen traditio, jossa kyseiset ilmiöt nähtiin pitkään eritoten taloudellisina ja poliittisina ja ne sijoitettiin jonnekin kauas merten taakse.¹¹ Uudenlainen aate- ja kulttuurihistoriallinen tutkimusote, joka hahmotti kolonialismin laajasti vaikuttavana kulttuurisena ilmiönä nousi Britanniassa erityisesti historioitsija John M. MacKenzen johdolla 1980-luvulta lähtien ja vakiintui vuosituhannen vaihteeseen tultaessa.¹² Useilla tieteenaloilla vaikuttaneesta jälkikoloniaalisesta ajattelusta ammentanut tutkimusote kohdensi näkökulmaa siirtomaavaltojen lisäksi myös niiden alaisuudessa eläneiden ihmisten kokemuksiin. *New Imperial Histories* -nimellä tunnettu tutkimusote korostaa imperialismia ja kolonialismia globaaleina ilmiöinä, jotka vaikuttivat lukuisin tavoin sekä imperiumien sisällä että niiden ulkopuolella. Vakiintumista edesauttoi historiantutkimuksenkin kentällä noussut metodologisen nationalismin kritiikki ja siihen nivoutuneet käsitykset ilmiöiden ylijärjestyksestä, toisiinsa kytkeytyvästä luonteesta sekä globaalin ja paikallisen tason ilmiöiden välisistä yhteyksistä.¹³

Aiemman, nykynäkökulmasta rajallisen kolonialismikäsitteilyksen voidaan nähdä suoraan vaikuttaneen ilmiötä koskevaan historiantutkimukseen – myös Suomessa. Muuttunut tutkimuspainotus vahvisti ajatusta kolonialismista laajasti läsnäolevana ilmiönä ja korosti sen moninaisia ilmenemismuotoja ja vaikutuksia. Vaikkei uuteen painotukseen suoranaisesti viitata Suomea koskevassa historiantutkimuksessa, sen vaikutukset alkoivat näkyä myös meillä 2000-luvun alussa. Tällöin julkaistiin useita tutkimuksia, joita yhdisti kiinnostus kolonialismin aatemaailmaa kohtaan.

---

¹⁰ Mai Palmberg, *Afrika I skolböckerna. Gamla fordomar och nya*. SIDA 1987.

¹¹ Stephen Howe, *New Imperial Histories*. Teoksessa Stephen Howe (toim.) *New Imperial Histories Reader*. Routledge 2010.

¹² Ks. erit. *Studies in Imperialism* -sarja, Manchester University Press vuodesta 1985 alkaen.

¹³ Esim. Andreas Wimmer & Glick Schiller, Methodological nationalism and beyond. Nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2:4 (2002), 301–334; Michael Werner & Bénédicte Zimmermann, Beyond Comparison. Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity. *History and Theory* 45:1 (2006), 30–50; Steven Vertovec, *Transnationalism*. Routledge 2009.

Esimerkiksi autonomisen Suomen historiaa uudelleenarvioivassa tutkimuksessaan *Lejonet och dubbelörnen* (2000) Max Engman luonnehti 1830–1890-lukuja imperiaalisiksi vuosikymmeniksi, jolloin suomalaisväestö saattoi hyödyntää Venäjän imperiumin avaamia mahdollisuuksia. Engman korostaa, miten esimerkiksi osallisuus Alaskan hallinnoissa, merenkulussa, armeijassa tai siirtokuntien perustamisessa muokkasi suomalaisten maailmankuvaa.¹⁴ Toisena esimerkkinä voi mainita Timo Salmisen teoksen *Suomen tieteelliset voittomaat* (2003), jossa hän tarkasteli suomalais-ugrilaisen tieteen kehitystä. Salminen kuvaa, miten suomalaistutkijat pyrkivät hyödyntämään suomalais-ugrialaisten kansojen välistä oletettua hierarkiaa oman asemansa korostamiseksi ja edistämiseksi.¹⁵ Marjo Kaartinen puolestaan sovelsi jälkikoloniaalista teoriaa käsitellessään suomalaisten vieraan pelkoa eurooppalaisen kolonialismin ja rasismien historian kontekstissa.¹⁶

Vaikka edellä mainitut esimerkit kertoivat uudenlaisen kiinnostuksen heräämisestä, ne eivät vielä poikineet laajempaa tutkimusta eivätkä niiden tulokset välittyneet Suomen historian yleisesityksiin.¹⁷ Sen sijaan saamelaisia ja Pohjois-Suomea käsittelevä tutkimus on jo pitkään muodostanut poikkeuksen historiantutkimuksen kentällä: kolonialismikysymykset ovat olleet siellä vahvasti läsnä jo ennen muun historiantutkimuksen kokemaa käännettä.¹⁸ Emme kuitenkaan tarkastele tässä saametutkimusta yksityiskohtaisemmin, sillä Jukka Nyysönen ja Otso Kortekangas käsittelevät sitä omassa artikkelissaan. Kuten alussa totesimme, muilla tieteenaloilla kiinnostus kolonialismiin syntyi jo aiemmin, erityisesti niin kutsutun jälkikoloniaalisen suuntauksen myötä, mitä tarkastelemme seuraavaksi.

Jälkikoloniaalisen tutkimuksen monitieteiset reitit Suomeen

Ajatusta Suomesta maana, jolla ei ole mitään tekemistä kolonialismin kanssa ja suomalaisista kansana, joka siksi olisi muita kansoja tai ainakin entisiä siirtomaaikäisiä viattomampi, alettiin kyseenalaistaa monitieteisten, jälkikoloniaalin ja dekolonisaation käsitteitä hyödyntävien tutkimuskeskustelujen rantauduttua Suomeen. Jälkikoloniaalilla ei viitata ensisijaisesti kolonialismin jälkeiseen aikaan vaan sen seurauksiin, mukaan lukien epätasa-arvoiset valtasuhteet, tiedontuotanto

---

¹⁴ Max Engman, *Lejonet och dubbelörnen. Finlands imperiella decennier 1830–1890*. Atlantis 2000.

¹⁵ Timo Salminen, *Suomen tieteelliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935*. Suomen muinaismuistoyhdistys 2003.

¹⁶ Marjo Kaartinen, *Neekerikammo. Kirjoituksia vieraan pelosta*. k&h 2004. Rasismien aatehistoriasta ks. myös Aira Kemiläinen, *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. SHS 1993; Pekka Isaksson & Jouko Jokisalo, *Kallontuottajat ja skinejä. Rasismien aatehistoriaa*. Like 1998. Ks. myös Kalle Gustafsson, *A Continent of Slaves. Anti-Slave-Trade Rhetoric and the Image of Africa in Finland in the Nineteenth Century*. *Nord Nytt* 87 (2003).

¹⁷ Esim. Jouko Vahtola, *Suomen historia. Kivikaudesta 2000-luvulle*. Otava 2017 (uudistettu laitos).

¹⁸ Ks. esim. Erno Paasilinna, *Petsamo. Historiaa ja muistoja*. Otava 1992; Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide*. Kustannus-Puntsi 1997.

ja maailmankuvat, joita jälkikoloniaalinen teoria pyrkii tunnistamaan ja analysoimaan.¹⁹ Näiden keskustelujen juuret johtavat entisistä siirtomaista kotoisin olevien, usein länsimaisissa yliopistoissa opiskelleiden ja työskennelleiden eri tieteenaloja edustaneiden ajattelijoiden teksteihin. Ei ole yllättävää, että ne kulkeutuivat suomalaisten tutkimusten kirjallisuusluetteloihin ensin sellaisilla tieteenaloilla, joiden kohteina ovat olleet entiset siirtomaat tai kolonialismiin vahvasti kytkeytyvät diasporakulttuurit. Suomalaista yhteiskuntaa käsittelevään tutkimukseen niiden voi katsoa tulleen pääasiallisesti vasta vähemmistöjen asemaa, identiteettipolitiikkaa ja muuttoliikkeitä koskeneen keskustelun myötä.

Kolonialismin luomia subjektipositioita ja tietämisen paikkoja käsittelevien teoretisointien ehdottomiin klassikkoihin lukeutuvat psykiatri ja yhteiskuntafilosofi Franz Fanonin (1925–1961) teokset. Vaikka esimerkiksi *Sorron yöstä* suomennettiin jo vuonna 1970, Fanonin teksteihin on viitattu harvoin Suomea koskevissa tutkimuksissa.²⁰ Kiinnostavia intertekstuaalisia viittauksia löytyy kuitenkin muualta kirjallisuudesta jo 1970-luvulta.²¹ Jälkikoloniaaliseen teoriaan niin ikään vahvasti vaikuttaneen palestiinalaisyhdysvaltalaisen kirjailija ja kirjallisuusteoreetikko Edward Saidin (1935–2003) orientalismin käsittelevään teokseen suomalaistutkijat viittaisivat jo 1980–1990-luvuilla, ennen teoksen suomentamista.²² Käsitteet *toiseus* ja *toiseuttaminen* omaksuttiin näin myös suomalaiseen keskusteluun. Saidin kirjoituksista ammentaneiden muiden tunnettujen jälkikoloniaaliteoreetikkojen, kuten Homi K. Bhabhan, Gayatri Chakravorty Spivakin ja Chandra Talpade Mohantyn kirjoitukset löysivät samoihin aikoihin tiensä suomalaisten kulttuurintutkijoiden tutkimuksiin ja viittauksia tehtiin myös esimerkiksi Valentin-Yves Mudimben, Chinua Acheben ja Ngũgĩ wa Thiong'on teksteihin. Niitä myös opiskeltiin suomalaisissa yliopistoissa eri oppiaineissa, esimerkiksi professori Ulla Vuorelan antropologian seminaarissa Tampereen yliopistossa jo 1980-luvun lopulla. Saidin tekstejä sisältyi 1990-luvun lopussa historia-aineiden opetussuunnitelmiin ja kurssilukemistoihin esimerkiksi Turun yliopiston ja Åbo Akademin historia-aineissa, tyyppillisesti kuitenkin valinnaisten opintojen kategoriassa.

---

¹⁹ Suomeksi jälkikoloniaaliteorioita esitelty esimerkiksi teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Vastapaino 2007.

²⁰ Franz Fanon, *Sorron yöstä* (alkuper. *Les damnés de la terre* 1961, suom. Hilikka Mäki). WSOY 1970.

²¹ Kenialaisen Joseph Owindin vuonna 1972 julkaistu muistelmateos kertoo hänen elämästään mustana afrikkalaisena opiskelijana Suomessa. Kirjan nimi *Kato, kato nekru* (suom. Risto Karlsson, WSOY 1972) viittaa maailmalla laajasti siteerattuun kohtaan (”Look, a negro”) Franz Fanonin teoksessa *Black Skin, White Masks* (vuoden 1952 ranskankielisestä alkuperäisteoksesta englanniksi kääntänyt Charles Lam Markmann, Pluto Press 1986). Owindi kertoo teoksen nimen olleen suomentajan ehdotus, jota perusteltiin kirjan myynnillä. Owindin haastattelu 29.7.2009, haastattelijana Anna Rastas.

²² Edward W. Said, *Orientalism*. Viking 1977; Edward W. Said, *Orientalismi*. Suom. Kati Pitkänen. Gaudeamus 2011.

Jälkikoloniaalisen tutkimuksen rantautumiseen vaikutti uusien monitieteisten tutkimussuuntausten kuten feministisen ja kehitys(maa)tutkimuksen voimistuminen.²³ Iso merkitys oli myös brittiläisellä kriittisellä kulttuurintutkimuksella, ennen kaikkea Stuart Hallin tuotannon suomennoksilla.²⁴ Hallin kirjoitukset ovat vaikuttaneet Suomessa erityisesti identiteettiä koskeviin pohdintoihin – myös historian tutkimuksessa. Aiemmista, lähinnä psykologian ja kasvatustieteiden teoretisoinneista kummunneista identiteettikäsitteistä poiketen identiteeteistä alettiin nyt puhua erilaisiin ryhmiin kiinnittymisen sekä yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin asemoitumisen ja poliittisen toimijuuden paikkoina. Jälkikoloniaaliteoreetikkojen tekstien suomennokset sekä niitä soveltavien suomalaistutkijoiden artikkelikokoelmien ilmestyminen kertoo kotimaisten tiedekustantamojen keskeisestä roolista muualta tulleiden tutkimuskeskustelujen kotouttamisessa.

Jälkikoloniaalisen teorian kotouttamisen etujoukkoa olivat Suomessakin erityisesti kirjallisuudentutkijat, jotka 1990-luvulta lähtien ovat soveltaneet kansainvälisiä keskusteluja tutkimuksissaan.²⁵ Esimerkiksi Spivakin tekstejä suomennettiin jo 1990-luvulla.²⁶ Kirjallisuudentutkija Eila Rantosen sanoin:

Paitsi, että jälkikoloniaalinen teoria on purkanut kirjallisuustieteen nationalistisia ja kolonialistisia sitoumuksia, se on hahmotellut uusia lähestymiskeinoja siihen, miten kirjallisuudentutkijat voisivat analysoida kansallisuutta ja kulttuurieroja.²⁷

Tällainen käänne – pyrkimys tarkastella kolonialistisen maailmankuvan kytköksiä tutkittaviin ilmiöihin – on tapahtumassa nyt myös suomalaisen historian tutkimuksen kentällä.

Uudet näkemykset identiteeteistä ja Suomen liittyminen Euroopan unioniin innostivat 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa myös sosiologeja ja kansatieteilijöitä tutkimaan kansallista identiteettiä uusista näkökulmista.²⁸ Jälkikoloniaaliteoriaan, tai esimerkiksi maailmanjärjestelmäteorioita koskeviin

---

²³ Esim. Jaana Airaksinen & Tuula Ripatti (toim.) *Rotunaisia ja feminismejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*. Vastapaino 1999.

²⁴ Ks. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg (toim.) *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Vastapaino 1992; Mikko Lehtonen & Juha Herkman (toim. ja suom.) *Identiteetti*. Vastapaino 1999.

²⁵ Ks. esim. artikkelit teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) *Me ja muut. Kulttuuri, identiteetti, toiseus*. Vastapaino 1994.

²⁶ Gayatri Chakravorty Spivak, *Maailmasta kolmanteen*. Suom. Jyrki Vainonen. Vastapaino 1996.

²⁷ Eila Rantonen, *Kansojen kirjallisuus – erityisesti komparatiivisen ja jälkikoloniaalisen tutkimuksen valossa*.

Teoksessa Markku Lehtimäki (toim.) *Merkkejä ja symboleja. Esseitä kirjallisuudesta ja sen tutkimuksesta*. Tampere University Press 2002, 63.

²⁸ Esim. Pertti Alasuutari & Petri Ruuska (toim.) *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Vastapaino 1998.

keskusteluihin, sisältyvää eurosentrisyyden kritiikkiä ei kyseisistä tutkimuksista kuitenkaan juuri löydy.²⁹ Poikkeuksena voi mainita Joensuun yliopiston sosiologian professorin M’hammed Sabourin rasismia ja toiseutta koskevat tutkimukset.³⁰ Ei ole yllättävää, että Marokosta Suomeen asettunut, itsekin paljon rasismia kokemaan joutunut tutkija tarttui tällaisiin teemoihin ja tukeutui jälkikoloniaaliteoreetikoihin muita suomalaissosiologeja aikaisemmin. Sitten sosiologit ovat rasismia Suomessa koskevissa tutkimuksissa soveltaneet ahkerasti Ulla Vuorelan esittelemää, osallisuuteen tai rikoskumppanuuteen viittaavaa käsitettä ”colonial complicity”.³¹

Eurooppalainen valta erilaisina käytäntöinä ja diskursseina on ollut alusta asti osa sitä todellisuutta, jota Euroopan ulkopuolisiin kulttuureihin erikoistunut antropologia on tutkinut. Samalla se on ollut sisäänrakennettuna antropologien tavassa tehdä tutkimusta.³² Esimerkiksi suomalaisen antropologian ja sosiologian isäksi kutsuttu Edvard Westermarck (1862–1939) ei filosofi Olli Lagerspetzin mukaan analysoinut Marokkoa koskevissa tutkimuksissaan kolonialismin vaikutusta yhteiskuntasuhteisiin, vaikka hän muutoin suhtautui kriittisesti Ranskan ja Espanjan vallankäyttöön alueella.³³ Myöhemmin itsenäistyneissä entisissä siirtomaissa kenttätöitään tehneiden tutkijoiden on ollut vaikeampi ohittaa kolonialistista vallankäyttöä ja sen seurauksia koskeva kriittinen paikalliskeskustelu.³⁴ Antropologit eri puolilta maailmaa ovatkin jo vuosikymmenten ajan joutuneet pohtimaan oppialansa kytköksiä kolonialistisen maailmankuvan ja epätasa-arvoisten valta-asetelmien uusintamiseen.³⁵ Michael Herzfeld kiteyttää kyseistä keskustelua toteamukseen, joka yhdistää antropologian historian tutkimukseen: antropologian olisi osallistuttava projekteihin, joissa yksi hallitseva

---

²⁹ Sosiologian eurosentrisyydestä ks. Gurinder K. Bhambra, *Rethinking Modernity. Postcolonialism and the Sociological Imagination*. Palgrave 2007. Maailmanjärjestelmäteorioista esim. Pekka Valtonen, *Maailmanjärjestelmäteoria. Ylirajaisuutta vai uusien rajojen luomista*. Teoksessa Anu Hirsiaho, Mari Korpela & Liisa Rantalaiho (toim.) *Kohtaamisia rajoilla*. SKS 2005, 206–221.

³⁰ Esim. M’hammed Sabour, *Toiseuden kohtaaminen. Afrikasta tulleiden maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan*. Teoksessa Raisa Simola & Kaija Heikkinen (toim.) *Monenkirjava rasismi*. Joensuu University Press 2003.

³¹ Ks. Ulla Vuorela, *Colonial Complicity. The ‘Postcolonial’ in a Nordic Context*. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying With Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate 2009, 19–33.

³² Talal Asad, *Afterword. From the history of colonial anthropology to the anthropology of Western hegemony*. Teoksessa George Stocking (toim.) *Colonial situations. Essays on the contextualization of ethnographic knowledge*. University of Wisconsin Press 1991, 315.

³³ Olli Lagerspetz, Westermarck, Edvard. *LOGOS ensyklopedia*. Filosofia.fi. 2007, <https://filosofia.fi/node/2420> (10.10.2020).

³⁴ Ks. esim. Marjorie Mbilinyi, *Aktivismia Tansaniassa. Kamppailua rajoista ja osallistavaa toimintaa* (suom. Mari Korpela) & Marja-Liisa Swanz, *Tutkimuksen teoriaa ja käytäntöä Tansanian kylissä*. Teoksessa Anu Hirsiaho, Mari Korpela & Liisa Rantalaiho (toim.) *Kohtaamisia rajoilla*. SKS 2005, 188–205, 278–297.

³⁵ Esim. Talal Asad (toim.) *Anthropology and the Colonial Encounter*. Ithaca 1973; David Scott, *Refashioning Futures. Criticism after Postcoloniality*. Princeton University Press 1999; Faye V. Harrison (toim.) *Decolonizing anthropology. Moving further toward an anthropology for liberation*. American Anthropological Association 1997.

maailmanhistoriaa koskeva kertomus korvataan useammilla, erilaisista näkökulmista tuotetuilla historioilla ja joissa myös valloittajien diskursseja tarkastellaan kriittisesti.³⁶

Jälkikoloniaaleista analyyseistä dekolonisointiprojekteihin

Edellä viitattuihin jälkikoloniaaliteoreetisointeihin on yleisesti sisältynyt paitsi pyrkimys tunnistaa kolonialismin tuottamia epätasa-arvoisia valtasuhteita myös vaatimus purkaa ja muuttaa niitä kolonialistisia, kapitalistisia ja patriarkaalisia rakenteita, joita perulainen sosiologi Aníbal Quijano kuvaa käsitteellä vallankäytön koloniaalisuus.³⁷ Näiden vaatimusten voimistuminen ja eurosentrisyyden kritiikki ovat johtaneet siihen, että akateemisilla kentillä on alettu puhua yhä enemmän dekolonisaatiosta.³⁸ Moni tutkija puhuu nyt jälkikoloniaalin sijaan dekolonisaatiosta siksi, että jälkimmäiseen käsitteeseen katsotaan sisältyvän vahvempana vaatimus aktiivisesti purkaa kolonialismin perintöä akateemisessa tiedontuotannossa.³⁹ Vaatimuksia tiedemaailman, opetuksen ja tutkimuksen dekolonisoinnista on viime vuosina vauhdittanut erityisesti Cape Townin yliopistosta vuonna 2015 alkanut opiskelijaliike (#RhodesMustFall), joka levisi nopeasti eri puolille maailmaa. Nyt ”decolonize academy”, ”decolonize education”, ”decolonize history/anthropology/psychology” ja ”decolonize the museum” -vaatimuksia esitetään kampuksilla ja muilla rasismien vastaisen aktivismin kentillä myös Pohjoismaissa.⁴⁰ Käsitettä dekolonisaatio on kuitenkin käytetty jo vuosikymmeniä. Sillä on eri puolilla maailmaa viitattu hieman eri asioihin, silloinkin kun puheen kohteena on ollut alistettujen alueiden itsenäistymiskamppailujen sijaan tiedontuotanto.⁴¹

Eurosentrisyyden kritiikki on kohdistunut muun muassa siihen, että jälkikoloniaalisen tutkimuksen on katsottu painottuneen liikaa tiedon tuottamiseen alistetuista tai marginalisoiduista sen sijaan, että tietoa tuotettaisiin heidän kanssaan ja heidän näkökulmistaan tai heidän toimestaan.⁴² Marginalisoitujen ja alistettujen yhteisöjen tiedon ja näkökulmien ensisijaisuutta ovat korostaneet

---

³⁶ Michael Herzfeld, *Anthropology. Theoretical Practice in Culture and Society*. Blackwell 2001, 54, ks. myös 74, 80.

³⁷ Aníbal Quijano, Coloniality of Power, Eurocentrism and Latin America. *Nepantla. Views from South* 1:3 (2000), 533–580.

³⁸ Esim. Walter D. Mignolo & Arturo Escobar (toim.) *Globalization and the Decolonial Option*. Routledge 2010.

³⁹ Esim. Gloria Wekker, *White Innocence. Paradoxes of Colonialism and Race*. Duke University Press 2016, 2, 175 viite 1.

⁴⁰ Ks. esim. pohjoismainen Decolonial critique, knowledge production and social change in the Nordic countries - tutkijaverkosto, <https://socwork.gu.se/forskning/pagaende-forskningsprojekt/denor> 810.10.2020).

⁴¹ Achille Mbembe, *Decolonizing Knowledge and the Question of the Archive. Africa is a Country*, <https://africaisacountry.atavist.com/decolonizing-knowledge-and-the-question-of-the-archive> (10.10.2020).

⁴² Esim. Ramón Grosfoguel The Epistemic Decolonial Turn. Beyond political-economy paradigms. Teoksessa Walter D. Mignolo & Arturo Escobar (toim.) *Globalization and the Decolonial Option*. Routledge 2010, 65; Wekker 2016, 3 (viite 1 s. 175).

erityisesti marginalisoituihin ryhmiin identifioituvat tutkijat ja aktivistit.⁴³ Käytännössä se tarkoittaisi tutkijoiden valmiutta dialogiin poliittisen toiminnan ja aktivismin kentillä ja ennen kaikkea akateemisen maailman muuttamista sellaiseksi, että se mahdollistaisi nykyistä paremmin myös marginalisoituihin ryhmiin asemoituvien, erityisesti rodullistettujen vähemmistöjen, toimijuuden tiedon tuottajina. Dekolonisointipyrkimykset ovatkin, samoin kuin esimerkiksi feministinen liike, hälventäneet identiteettipoliittisten ja akateemisten diskurssien, aktivismin ja tieteentekemisen välistä rajaa.

Suomalaisen tutkimuksen ja opetuksen dekolonisointia vaativat keskustelut ovat viime aikoihin asti olleet vähäisiä ja ne on käyty pääasiassa englanniksi.⁴⁴ Selvän poikkeuksen ovat muodostaneet saamelaisten asemasta ja heitä koskevasta tutkimuksesta käydyt keskustelut, joissa identiteettipoliittikalla ja siihen liittyen tiedon tuotannon ja subjektiivisuuden kytkösten kriittisellä tarkastelulla on ollut tärkeä rooli.⁴⁵ Maahanmuuton seurauksena syntyneiden uusien vähemmistöjen tutkimuksessa Suomessa ovat perinteisesti painottuneet valtavirtasosiologisen muuttoliiketutkimuksen tai kulttuurieroihin keskittyvän tutkimuksen näkökulmat jälki- ja dekolonisointikeskustelujen rajoittuessa pääosin rasismin tutkimukseen.⁴⁶

Valtaväestöön verrattuna kolonialismin perintö on eri tavalla totta ihmisille, joilla on juuret myös entisiin siirtomaihin. Muuttoliikkeiden myötä tällaisten ihmisten osuus kasvaa myös Suomen yliopistoissa. Tämä on jo tuonut uudenlaista identiteettipoliittikkaa ja dekolonisointivaatimuksia suomalaiseen akateemiseen keskusteluun.⁴⁷ Toiseuttamisen kohteiksi ja rodullistetuiksi subjekteiksi

---

⁴³ Ks. esim. Jafari Sinclair Allen & Ryan Cecil Jobson, *The Decolonizing Generation. (Race and) Theory in Anthropology since the Eighties*. *Current Anthropology* 57:2 (2016), 129–148; Anna Rastas & Kaarina Nikunen, Introduction. *Contemporary African and Black Diasporic Spaces in Europe*. *Open Cultural Studies* 3:1 (2019), 207–218, doi: <https://doi.org/10.1515/culture-2019-0019>.

⁴⁴ Keskustelu myös suomeksi näyttäisi kuitenkin olevan heräämässä. Esim. Tutkijaliiton kesäkoulun teema vuonna 2019 oli ”Ajattelun dekolonisaatio”. Ks. myös esim. Minna Seikkula #WHITECURRICULUM – OPISKELIJALIIKE EUROSENTRISMIÄ VASTAAN. Blogikirjoitus 2016. Raster-verkosto *Rasismista ja rajoista. Maailma rasismin vastaisten tutkijoiden silmin* -blogi, <https://raster.fi/2016/09/05/whitecurriculum-opiskelijaliike-eurosentrismia-vastaan/> (10.10.2020).

⁴⁵ Esim. Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia*. SKS 2012; Sanna Valkonen, *Poliittinen saamelaisuus*. Vastapaino 2009, 18, 27–29; Rauna Kuokkanen, *Indigenous Epistemes*. Teoksessa Imre Szeman, Sarah Blacker & Justin Sully (toim.) *A companion to critical and cultural theory*. John Wiley & Sons 2017, 313–326; Thomas Hyland Eriksen, Sanna Valkonen & Jarno Valkonen (toim.) *Knowing from the Indigenous North. Sámi Approaches to History, Politics and Belonging*. Routledge 2019. Ks. myös Kaarina Lukin, *Eteläistä saamentutkimusta*. *Elore* 21:1 (2014), 1–10.

⁴⁶ Ks. kuitenkin esim. Salla Tuori, *The politics of multicultural encounters. Feminist postcolonial perspectives*. Åbo Akademis förlag 2009.

⁴⁷ Esim. Karim Maiche, *Mitäs me länsimaalaiset! Suomi ja lännen käsité*. Into 2015; Aminkeg Alemanji Atabong, *Is there such a thing...? A study of antiracism education in Finland*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2016; Leonardo Custodio, *What does ‘decolonization’ mean to you? A farewell ‘bomb’ letter*, IASR/NSR Speaker Series 15.10.2019,

identifioituvat ovat alkaneet määritellä valtaa pitäviä ryhmiä ja vaatia alistavien rakenteiden purkamista. Valtaväestö on näissä keskusteluissa asemoitu kategoriaan ”valkoiset”, ja rodullistettuja vähemmistöjä alistavista rakenteista on alettu puhua yleisemmin normatiivisena valkoisuutena.⁴⁸

Tieteen dekolonisointivaatimuksia on esitetty paitsi akateemisilla myös muilla antirasistisen aktivismin kentillä.⁴⁹ Aikaisemmin asemaansa rodullistettuina subjekteina ovat valottaneet esimerkiksi entisistä siirtomaista Suomeen muuttaneet omaelämäkerrallisissa julkaisuissaan, joissa usein kerrotaan myös siitä, miten kolonialismi on konkreettisesti määrittänyt kirjoittajien ja heidän perheidensä elämää.⁵⁰ Viime vuosina erityisesti rodullistettuihin vähemmistöihin identifioituvat taiteilijat ovat herätelleet töillään keskustelua kolonialismista ja rasismista sen keskeisenä perintönä.⁵¹ Jos allekirjoitamme jälkikoloniaaliteorioihin ja feministisiin epistemologioihin sisältyvän näkemyksen, jonka mukaan asemoituminen marginaaliin voi tuottaa episteemistä etua eli enemmän ja paremmin perusteltavissa olevaa tietoa tarkasteltavista asioista,⁵² näitä puheenvuoroja ei tulisi ohittaa tutkittaessa kolonialismin merkityksiä Suomessa.

Marginalisoitujen ryhmien dekolonisaatiovaatimuksiin on yleisesti maailmalla sisältynyt sekä aloitteita erillisten vähemmistöhistorioiden tallennus- ja kirjoitusprojekteista että vähemmistöjen sisällyttämisestä osaksi kansallista historiankirjoitusta. Arkistoilla ja museoilla on tärkeä merkitys eri yhteisöjen huomioonottamisessa tai poissulkemisessa. Vähemmistöjen, kuten saamelaiden ja romanien historiaa ja kulttuuriperintöä tallentavien arkistojen perustaminen on Suomessakin kytkeytynyt niiden asemaan tunnustettuina vähemmistöinä ja sen myötä poliittisina toimijoina.⁵³ Myös uudet vähemmistöyhteisöt ovat aloittaneet omien historioidensa tallentamishankkeita, mistä

Tampereen yliopisto. Rodullistettujen suhteiden merkityksestä kertoo myös Helsingin yliopistolla loppuvuonna 2019 perustettu opiskelijajärjestö Students of Colour (SOCO), <https://yle.fi/uutiset/3-11142191> (10.10.2020).

⁴⁸ Anna Rastas, The emergence of race as a social category in Northern Europe. Teoksessa Philomena Essed, Karen Farquharson, Elisa Joy White & Kathryn Pillay (toim.) *Relating Worlds of Racism. Dehumanization, Belonging and the Normativity of Whiteness*. Palgrave Macmillan 2018, 357–381.

⁴⁹ Esim. Sonia El Kamel & Victoria Odum, Valta on tietoa. *Ruskeat tytöt* -verkkosivu 2.11.2017, <https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/valtaontietoa> (10.10.2020); Maryan Abdulkarim, Imperialismin huuruissa. Vasta suomennettu Somalia-teos on avoimen rasistinen. Miksi Gaudeamus julkaisi sen? *Voima* 7/2014, <https://voima.fi/arkisto-voima/imperialismin-huuruissa/> (10.10.2020).

⁵⁰ Anna Rastas & Jarkko Päivärinta, Vastapuhetta afrikkalaisten diasporasta Suomessa. *Kulttuurintutkimus* 27:4 (2010), 45–63.

⁵¹ Esim. Sonya Lindfors (toim.) *Toiseus 101. Näkökulmia toiseuteen*. Urban Apa 2016; kuvataiteilija Sasha Huberin teoksista ks. <http://www.sashahuber.com/> (10.10.2020). Ks. myös Anna Rastas & Leena Peltokangas, Rosan jäljillä kolmella mantereella. Tulkintoja ylijärjestyksestä ja muuttuvasta suomalaisuudesta. Teoksessa Marko Lamberg, Ulla Piela & Hanna Snellman (toim.) *Satunnaisesti Suomessa*. SKS 2018, 98–99.

⁵² Walter D. Mignolo, *Local Histories/Global Designs. Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking*. Princeton University Press 2000.

⁵³ K. Mikkola, P. Olsson & E. Stark, Minority Cultures and the Making of Cultural Heritage Archives in Finland, *Ethnologia Europaea* 49:1 (2019), doi: <https://doi.org/10.16995/ee.818>.

esimerkkinä voi mainita Ruskeat tytöt Median podcast-sarjan *Afrosuomen historiaa etsimässä*. Ne ovat osallistuneet näyttely- ja arkistointihankkeiden suunnitteluun ja toteuttamiseen myös suomalaisten muistiorganisaatioiden kanssa.⁵⁴

Vähemmistöihin asettuvat tutkijat, taiteilijat ja aktivistit hyödyntävät kansainvälisiä verkostojaan järjestäessään tapahtumia ja muita projekteja, joiden tavoitteena on herättää keskustelua kolonialismista ja sen seurauksista myös Suomessa. Kansainvälisten kontaktien luominen ja ylläpito, esimerkiksi kutsumalla ulkomaisia tutkijoita, taiteilijoita ja muita aktivisteja järjestettäviin tapahtumiin, edellyttää rahoitusta. Oma merkityksensä kolonialismikeskustelujen ja erityisesti dekolonisaatiovaatimusten kasvuun Suomessa onkin ollut myös niillä säätiöillä ja muilla tahoilla, jotka ovat myöntäneet rahoitusta tällaisten tutkimusta, taidetta ja poliittisia päämääriä yhdistävien yhteisöjen hankkeille.⁵⁵ Hankkeet vahvistavat paikallisten rodullistettujen vähemmistöjen omaa yhteisöllisyyttä, niiden kansainvälisiä kontakteja ja niiden paikallista verkostoitumista. Suomessa toimivien aktivistien, taiteilijoiden ja eri tieteenaloja edustavien tutkijoiden kasvava yhteistyö on osaltaan vaikuttanut siihen, että aktivistien tavat käsitteellistää kolonialismin perintöä ennen kaikkea dekolonisaatiovaatimuksia painottavina diskursseina ovat alkaneet vahvistua akateemisessakin keskustelussa.

Jos kolonialismiteemoihin liittyvää suomalaista historiantutkimusta syntyi vielä ennen 2010-lukua harvakseltaan, on viime vuosikymmenen aikana ollut havaittavissa selvää aktivoitumista. Eräänä esimerkkinä tästä on myös historioitsijoiden piirissä herännyt keskustelu uusien vähemmistöjen historioiden tallentamisesta ja kirjoittamisesta osaksi kansallista historiaa. Historioitsijat ilman rajoja Suomessa ry teki vuonna 2018 kyselyn, jossa se kokosi tietoa kolonialismi- ja vähemmistöteemojen huomioimisesta suomalaisten yliopistojen historia-aineiden tutkimuksessa ja opetuksessa. Saatujen vastausten sekä vähemmistöryhmien edustajien niistä antamien kommenttien pohjalta koottiin *Kenen historiaa?* -raportti. Se herätteli pohtimaan, millaisia valmiuksia tulevat historianopettajat saavat kolonialismiteemojen käsittelyyn ja päätyi odotetusti toteamaan, että Suomessa on tarvetta nykyistä

---

⁵⁴ <https://www.ruskeattytot.fi/search?q=podcast>. Ks. myös Elina Seye, Afrikkalaisten muusikoiden historia ja merkitys monikulttuurisessa Suomessa. *Musiikin suunta* 1 (2016), <http://musiikinsuunta.fi/2016/01/afrikkalaisten-muusikoiden-historia-ja-merkitys-monikulttuurisessa-suomessa/> (10.10.2020). Anna Rastas, Toimijuus edellä. Näyttely analyysinä yhteisöistä ja kulttuurisista muutoksista. Teoksessa Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.) *Etnologinen tulkinta ja analyysi*. Ethnos 2016, 125–164.

⁵⁵ Hankkeita, joissa on herätetty keskustelua dekolonisaatiosta ja joissa keskeisiä toimijoita ovat olleet muut kuin valkoisiksi suomalaisiksi kategorisoidut taiteilijat, tutkijat ja aktivistit, ovat olleet esimerkiksi ARMA-hanke (Anti-Racism Media Activist Alliance), Helsingin Kontulassa sijaitseva toimintatila Museum of Impossible Forms (m{if}), Kallio Kunsthallessa vuonna 2016 järjestetty projekti The Shelter (Pesä) sekä Ahmed Al-Nawasin ja Christopher Wesselsin kuratoima tapahtuma, jossa Kapkaupungissa toimivan Chimurenga-kollektiivin installaatio Chimurenga Library ja pop-up radioasema Pan African Space Station asettuivat Kallion kirjastoon huhti-toukokuussa 2016.

monikulttuurisemmalle historiakertomukselle.⁵⁶ Raportti kiinnitti myös erityishuomiota siihen, ettei kolonialismin merkitystä Suomessa ole vielä riittävästi tutkittu.⁵⁷

Suomalaisessa historian tutkimuksessa eletään kuitenkin muutoksen aikaa. Viime vuosina on järjestetty seminaareja Suomen ja kolonialismin suhteesta, tutkijat ovat verkottuneet aiempaa tiiviimmin ja aihepiiriin liittyvään tutkimukseen on saatu rahoitusta. Kuluneen kymmenen vuoden aikana on julkaistu enemmän kolonialismin viitekehukseen kiinnittyviä tutkimuksia kuin aiempina vuosikymmeninä yhteensä, ja käynnissä on useita uusia julkaisuhankkeita. Esimerkiksi suomalaissyntyisten henkilöiden matkoja, vieraisiin maihin asettautumista ja niissä työskentelyä on alettu tarkastella lähtökohtaisesti siirtomaahistorian valossa ja siihen nivoutuen.⁵⁸ Lisäksi suomalaistutkijoilla on ollut keskeinen rooli tarkasteltaessa Pohjolaa kolonialismin ja globaalihistorian näkökulmista.⁵⁹

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olemme esittäneet, että suomalaisessa historian tutkimuksessa on tapahtumassa käänne kohti uudenlaista tapaa hahmottaa kolonialismia ja sen vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Tätä käännettä selittävät niin laajemmin tieteessä tapahtuneet muutokset ja muilla tieteenoilla käytyjen keskustelujen siirtyminen historian tutkimukseen kuin väestömuutoksetkin. Ihmisten, tutkijoidenkin, suhde kolonialismiin on kytköksissä heidän henkilöhistorioihinsa ja asemoitumisiin rodullistettuina subjekteina. Muuttoliikkeiden seurauksena yhä useamman suomalaisen historiaa ja arkipäiväisiä rasmin kokemuksia määrittävät asiat, joilla on vahva yhteys kolonialismiin. Identiteettipoliittisilla kentillä keskustelu kolonialismista ilmenee erityisesti dekolonisaatiovaatimuksina.

---

⁵⁶ Ks. myös Arja Virta, *Kenen historiaa monikulttuurisessa koulussa*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura 2008, 28–29.

⁵⁷ Emma Hakala, Iina Hakola & Jenni Laakso (toim.) *Kenen historiaa? Raportti monipuolisen historian tutkimuksen, -opetuksen ja vuoropuhelun tilasta ja haasteista Suomessa*. HWB Report 3, 10/2018.

⁵⁸ Esim. Timo Särkkä, Imperialist without an Empire? Finnish Settlers in Late Nineteenth- and Early Twentieth-Century Rhodesia. *Journal of Migration History* 1:1 (2015), 75–99; Leila Koivunen, *Eksotisoidut esineet ja avartuva maailma. Euroopan ulkopuoliset kulttuurit näytteillä Suomessa 1870–1910-luvuilla*. SKS 2015; Susanna Rabow-Edling, Imperiella visioner och den koloniala erfarenheten av ryska Alaska i finländsk press 1809–1867. *Ennen ja nyt* 4 (2017); Kim Groop, Shikongo shaKalulu, Nakambale and shared memories. Olukonda historic mission station as a cultural memory and heritage site. *Journal of Namibian Studies. History, Politics, Culture* 21 (2017), 65–87; Laura Hollsten: Eurooppalaisia ja amerikkalaisia eläimiä Pehr Kalmin matkakertomuksessa 1747–1751. Teoksessa Kallen Kananoja & Lauri Tähtinen (toim.) *Pohjola, Atlanti, maailma. Ylirajaisen vuorovaikutuksen historiaa 1600–1900 luvuilla*. SKS 2018, 212–242.

⁵⁹ Leos Müller, Göran Rydén & Holger Weiss (toim.) *Global historia från periferin. Norden 1600–1850*. Studentlitteratur 2010; Holger Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg. Koloniala drömmar och verklighet i Afrika och Karibien 1770–1847*. SLS 2016; Kananoja & Tähtinen 2018; Jouko Aaltonen & Seppo Sivonen, *Orjia ja isäntä. Ruotsalais-suomalainen siirtomaaherruus Karibiassa*. Into 2019.

Mitä kaikkea historiantutkimuksen kentällä tapahtumassa oleva käänne tarkoittaa ja mikä on historioitsijoiden rooli kolonialismia koskevissa keskusteluissa nyt ja jatkossa? Edellä esittämämme perusteella historiantutkimukselle voidaan hahmottaa ainakin seuraavia mahdollisuuksia ja haasteita.

Ensinnäkin pyrkimys huomioida kolonialismi ja sen monet vaikutukset Suomea ja suomalaisia koskevassa tutkimuksessa kohdentaa historiantutkimusta uudella tavalla ja avaa näin mahdollisuuksia menneisyyttä koskeville uusille tulkinnoille. Samalla se saattaa kyseenalaistaa vanhoja totuuksia ja pakottaa tarttumaan myös vaikeisiin aihealueisiin, esimerkiksi kansallisen itseymmärryksen perusteisiin⁶⁰ tai suomalaisen yhteiskunnan rakenteissa vaikuttavaan rasismiin. Tällainen tutkimus voi kohdata vastustusta: se saattaa fokuoittaa sellaisiin yksittäisten suomalaisten tekoihin, joita on pyritty tietoisesti unohtamaan tai kollektiivisiin käytäntöihin, joiden merkitystä on totuttu vähättelemään.

Toiseksi analyysimme tuo näkyviin sen, miten vaikutteet liikkuvat paitsi tieteenalarajojen yli myös laajemmin yhteiskunnassa. Ammattihistorioitsijoiden tuottama tieto tulee muiden käytettäväksi sellaisillakin tavoilla, joita he eivät mahdollisesti haluaisi eivätkä pysty kontrolloimaan. Kolonialismitutkijoita saatetaan haastaa muita historiantutkijoita vahvemmin ottamaan kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja astumaan sellaisille aktivismin kentille, joissa tutkimuksia pyritään hyödyntämään tai kumoamaan osana omia identiteettipoliittisia pyrkimyksiä. Tällöin haasteena on sovittaa yhteen – ja tarvittaessa pitää erillään – akateemiset, tieteen tekemisen säännöille perustuvat diskurssit ja toisenlaisille lähtökohdille rakentuvat (identiteetti)poliittiset diskurssit. Historiantutkijoiden, tai tutkijoiden ylipäätään, ei tarvitse omaksua kaikkia kolonialismille eri kentillä annettuja määritelmiä. Kuten maailmanpolitiikan tutkija Teivo Teivainen muistuttaa, on kuitenkin tarpeellista pohtia, millaisia valtasuhteita kolonialismista puhuminen ilmentää eri tilanteissa.⁶¹ Normatiivisen valkoisuuden tilassa vallitsevat helposti vain tietynlaiset näkemykset kolonialismin merkityksistä Suomessa. Niissä korostuvat ajatukset suomalaisten osattomuudesta ja siitä, ettei kolonialismi olisi juurikaan vaikuttanut Suomessa ja suomalaisiin. Toisaalta esimerkiksi antirasismien kentillä Yhdysvaltain vaikutus on vahva, ja sen myötä myös kolonialismikeskustelut ovat painottuneet transatlanttisen orjakaupan seurauksiin. Rasismien tutkimuksen näkökulmasta teema on Suomessakin tärkeä ja ajankohtainen, mutta korostuessaan sekin voi alkaa suunnata keskustelua ja

---

⁶⁰ Ks. esim. Pirjo Markkola, Finland. Carving an identity from struggle. Teoksessa Peter Furtado (toim.) *Histories of Nations. How Their Identities Were Forged*. Thames & Hudson 2012, 241–247.

⁶¹ Teivo Teivainen, *Maailmanpoliittinen kansalliskävely*. Into 2017, 200.

tutkimusta kolonialismin merkityksistä Suomessa tiettyihin suuntiin, länteen ja etelään, vaikka Suomea koskevassa tutkimuksessa voi olla hyvinkin perusteltua katsoa myös itään ja pohjoiseen.

Kolmas huomiomme on se, että kolonialismia koskeviin keskusteluihin osallistuminen edellyttää entistä vahvempaa erilaisten näkökulmien huomioonottamista. Uusien vähemmistöryhmien tarinoiden, kokemusten ja toimijuuden punominen osaksi kansallista historiankirjoitusta tarkoittaa paitsi heitä koskevan historiallisen aineiston keruuta, tallentamista ja analyysiä myös sellaisten tutkimusasetelmien rakentamista, jotka mahdollistavat dialogin tutkimusten kohteina olevien yhteisöjen kanssa. Uudet vähemmistöt huomioivissa tutkimusasetelmissä painottuvat väistämättä sellaiset globaalit ja transnationaalit ulottuvuudet, jotka ovat saattaneet jäädä perinteisemmässä tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Aiempaa inklusiivisempaa historiaa kirjoittamalla voidaan kannustaa myös marginalisoituihin ryhmiin asemoituvia historianopiskelun ja -tutkimuksen pariin.

Historiantutkimusta tarvitaan selvittämään, miten kolonialismi ja sen perintö ovat vaikuttaneet eri puolilla maailmaa, myös Suomeksi kutsutulla alueella ja suomalaisiksi nimitettyjen yhteisöjen elämässä täällä ja muualla maailmassa. Edessä on iso työsaika, mutta historioitsijat voivat hyötyä monin tavoin siitä työstä ja niistä keskusteluista, joita muiden tieteenalojen ja vähemmistöryhmien edustajat ovat jo aloittaneet. Historiantutkijoiden erityisosaamista tarvitaan: he voivat tuoda keskusteluun uudenlaista ymmärrystä ilmiöiden ajallisesta syvyydestä, niiden kehityskaarista, jatkuvuuksista ja murroskohdista. Vain mennyttä tutkimalla voimme selvittää esimerkiksi sitä, miten kolonialismi on ollut määrittämässä sosiologian ja muiden yhteiskuntatieteiden peruskäsitteitä, ennen kaikkea ymmärrystämme ”modernista” ja ”globaalista”.⁶² Siksi kolonialismiin ja sen perintöön paneutuvaa historiantutkimusta tarvitaan päivittämään myös muiden tieteenalojen teoriaperustoja.

Käsityksemme menneisyydestä ja siitä, mikä siinä on tutkimisen arvoista ei ole muuttumatonta. Aiempi rajallinen tietämyksemme tai menneisyyttä koskevat olettamukset voidaan aina haastaa ja ottaa uudelleenarvioinnin kohteeksi. Kuten lastenkirjallisuuden merkityksiä kolonialistisen maailmankuvan omaksumisessa tutkinut Ulla Vuorela on todennut, on tärkeää, että ihmiset aikuisena työstävät niitä maisemia, johon lapsina lukemamme teokset ovat meidät johdattaneet: ”Lapsilukija ei välttämättä jää avuttomuuden tilaan, koska lapsuuden maailman voi myöhemmin avata.”⁶³

---

⁶² Gurminder K. Bhabra, *The Possibilities of, and for, Global Sociology. A Postcolonial Perspective. Postcolonial Sociology, Political Power and Social Theory* 4 (2013), 295–314.

⁶³ Ulla Vuorela, *Lapsilukija vallan maailmassa. Teoksessa Anna Rastas (toim.) Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa.* SKS 2013, 293.

Leila Koivunen on yleisen historian dosentti ja professori Turun yliopistossa. leila.koivunen@utu.fi
Anna Rastas on yliopistonlehtori (yhteiskuntatutkimus) ja sosiaali antropologian dosentti Tampereen yliopistossa sekä kansatieteen dosentti Helsingin yliopistossa. anna.rastas@tuni.fi